

Wstęp

Introduction

Biblioteki akademickie XXI w. funkcjonują w świecie dynamicznych zmian, wynikających przede wszystkim z rewolucji informatycznej oraz przeobrażeń w edukacji na poziomie wyższym. Zapoczątkowało je wprowadzenie w latach 90. XX w. profesjonalnych, zintegrowanych systemów bibliotecznych. Zmiany te obserwujemy obecnie we wszystkich dziedzinach bibliotekarstwa – od warsztatu bibliotekarza po procesy biblioteczne. Wymuszają one stałe wzbogacanie ofert bibliotek, polepszanie jakości świadczonych usług, nieustanne podwyższanie kwalifikacji pracowników, zmiany w sposobach gromadzenia, opracowywania czy udostępniania zbiorów, a także rozwijanie zasobów bibliotek cyfrowych oraz tworzenie instytucjonalnych repozytoriów.

Współczesna biblioteka to centrum informacji i wiedzy integrujące różne usługi informacyjne, w tym dostępne także poza nią. Użytkownicy coraz częściej korzystają z jej zasobów oraz oferowanych przez nią usług zdalnie, za pośrednictwem internetu, czasem nawet nie zdając sobie sprawy, że to robią. Równocześnie biblioteki powinny pełnić rolę tzw. trzeciego miejsca – miejsca do pracy i nauki, ale też spotkań i relaksu. By tak się jednak stało, wymagana jest zmiana podejścia do aranżacji przestrzeni bibliotecznej i funkcji samej instytucji, a także ogromne zaangażowanie bibliotekarzy.

Różnego rodzaju transformacje, jakie są obecnie udziałem bibliotek akademickich, stanowią m.in. efekt przemian zachodzących w świecie nauki. Wobec rosnącej złożoności rzeczywistości coraz trudniej odpowiedzieć na pytanie: czym i jaka jest współczesna nauka? W polu zainteresowania naukowców pojawiają się coraz to nowe obszary i zjawiska, a humanistyka cyfrowa rozwija się w kierunku daleko wykraczającym poza tradycyjne instytucje naukowe – uniwersytety, szkoły, biblioteki, archiwa, muzea. Wspomagają ją w tym nowe media, pozwalające na używanie bardzo nieraz skomplikowanych narzędzi analitycznych, pozwalających dochodzić do odkrywczych wniosków oraz na łatwe publikowanie wyników badań. Dzisiaj każdy użytkownik internetu ma możliwość tworzenia autorskich treści, a ich upowszechnianie – często natychmiastowe i globalne – zapewniają nie tylko specjalnie do tego przeznaczone portale czy repozytoria, ale i media społecznościowe. Tak prowadzona nauka nie opiera się już na systemie recenzji, tylko na powszechnym dostępie i zbiorowej inteligencji. Coraz większe znaczenie zyskują również narzędzia, zasoby i platformy wirtualne, świadczące usługi dla całej społeczności naukowej.

W jaki sposób tak zarysowane trendy nauki XXI w. znajdują swoje odzwierciedlenie w bibliotekach akademickich? Czy humanistyka cyfrowa oznacza zmianę paradygmatu funkcjonowania bibliotek, czy jedynie rozszerzenie dotychczasowych usług? Czy biblioteki udzielają naukowcom wsparcia na zasadzie partnerstwa, czy są jedynie usługodawcą? Jak radykalne i zasadnicze przemiany cywilizacyjne w nauce wpłynęły na sposób działania bibliotek uniwersyteckich? Na te i inne pytania odpowiedzi poszukiwali uczestnicy ogólnopolskiej konferencji naukowej „Biblioteka (w) transformacji”, która odbyła się w dniach 14–15 września 2023 r. w Białymstoku. Jej organizatorem była Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia, a partnerem – firma American Systems. W gronie pracowników bibliotek naukowych oraz instytucji bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, a także specjalistów z innych dyscyplin – historyków, socjologów, kulturoznawców – omawiano przywołane w tytule konferencji zagadnienie zarówno w ujęciu

historycznym, jak i współczesnym. Starano się także przewidzieć wyzwania, jakie czekają biblioteki w najbliższej przyszłości, wymieniano poglądy i doświadczenia.

Pokłosie konferencji stanowi niniejsza publikacja. Zostało w niej zebranych 17 referatów, wygłoszonych podczas pięciu sesji tematycznych. Wystąpienia w trakcie pierwszej z nich skupiały się na ukazaniu ewolucji bibliotek i ich zadań w kontekście zmian zachodzących w społeczeństwie na przestrzeni dziejów. W otwierającym publikację artykule dr Katarzyny Zimnoch temat został potraktowany przeglądowo, a autorka ukazuje zależności między rozwojem i potrzebami nauki a zadaniami bibliotek naukowych. Podkreśla dodatkowo adaptacyjność tych instytucji, umożliwiającą im dostosowywanie usług, zasobów i organizacji do zmieniających się wymagań. Kolejne dwa teksty omawiają przywołany problem już na konkretnych przykładach. Agnieszka Gańko, prezentując dzieje Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie udowadnia, że historia powstania bibliotek oraz ich późniejsze przeobrażenia odzwierciedlają zmiany zachodzące w społeczeństwie. Natomiast Wiesław Wróbel posłużył się w tym celu przykładem Miejskiej Biblioteki Publicznej w Białymstoku w okresie międzywojennym.

Wygłoszone podczas drugiej sesji wystąpienia podejmują m.in. tematykę współpracy bibliotek akademickich z innymi jednostkami lub bibliotekami innego typu. Lilianna Nalewajska prezentuje w swoim artykule wyniki badania ankietowego na temat transformacji bibliotek akademickich w kontekście sojuszy uniwersytetów europejskich. Próbuje w ten sposób odpowiedzieć na pytania, w jaki sposób przejawia się transformacja bibliotek akademickich związana z funkcjonowaniem uczelni w sojuszu oraz czy wykorzystują one tę możliwość do swojego rozwoju. Agnieszka Dolińska i Daria Wojdanowicz omawiają realizację projektu „Zintegrowany Program Rozwoju Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu”, którego częścią była digitalizacja najstarszych prac doktorskich znajdujących się w zbiorach Biblioteki UEP, stanowiąca szansę na ich szersze upowszechnienie i lepszą ochronę. Wreszcie Kamila Kokot-Kanikuła oraz Alicja Toboła-Rynkiewicz zastanawiają się,

czy biblioteka akademicka może dać wsparcie naukowe bibliotekom publicznym np. w zakresie szkoleń z otwartych zasobów edukacyjnych.

Referaty wygłoszone podczas trzeciej sesji koncentrowały się wokół osoby samego bibliotekarza. Danuta Stawińska przygląda się, jak przynależność generacyjna wpływa na kształtowanie się jego postaw wobec pracy. Udowadnia, że przełamywanie barier międzypokoleniowych oraz właściwe zarządzanie wiekiem pracowników to szansa dla każdej organizacji. Na podstawie wybranej literatury, podejmuje także próbę usystematyzowania wiedzy o zarządzaniu różnorodnością pokoleniową. Dorota Hodyl natomiast omawia zagadnienie profilowania zawodu bibliotekarza. Dowodzi, że tradycyjny podział bibliotekarzy na pracowników udostępniania, gromadzenia czy opracowania lub według typów bibliotek, w jakich są zatrudnieni, uległ obecnie znaczącej modyfikacji, spowodowanej postępującą cyfryzacją oraz zmieniającymi się oczekiwaniami użytkowników. Pojawiły się nowe, nieznane wcześniej profesje, odpowiadające na potrzeby wynikające z ewolucji funkcji bibliotek. Paweł Dworaczek zdecydował się przyjrzeć jednej z nich – bibliotekarzowi analitykowi. Omawia ją na przykładzie Biblioteki Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, pełniącej funkcję centrum analiz wspierających zarządzanie uczelnią.

Prelegenci występujący podczas czwartej sesji zmierzali się z zagadnieniem ewolucji działalności bibliotek naukowych. Lidia Mikołajuk omawia różnorodne obszary działalności biblioteki akademickiej, zwracając uwagę na niezmienną jej podstawowych funkcji w środowisku szybkich zmian technologicznych. Artykuł dr Agnieszki Adamiec wypełnił lukę badawczą w zakresie próby scharakteryzowania stanu transformacji polskich bibliotek akademickich na początku trzeciej dekady XXI w. w kontekście otwartej nauki. Natomiast dr Justyna Stępień na przykładzie wybranych bibliotek na terenie Mazowsza opisuje innowacje, których wprowadzenie wymusiły w ostatnich latach pandemia COVID, mobilność społeczeństwa oraz dynamicznie zachodzące w nim zmiany.

Ostatnia sesja zgromadziła wystąpienia podejmujące inne ważne tematy: narzędzi i obszarów transformacji bibliotek naukowych oraz

wyzwań, z którymi muszą się one mierzyć. W swoim referacie dr Dawid Kościwicz omawia wykorzystanie metody *design thinking* jako innowacyjnego narzędzia wspierającego planowanie i realizację strategii rozwoju oraz funkcjonowania biblioteki naukowej, posługując się przykładem Biblioteki Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Ewelina Mikos oraz Anna Pomorska-Kowalczyk przedstawiają doświadczenia Biblioteki Centrum Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Lubelskiej z wdrażania systemu bibliotecznego Alma działającego w chmurze, a także reakcję społeczności akademickiej na tę zmianę. Elżbieta Antasik i Beata Starosta wysuwają w swoim artykule tezę, że aktywne włączenie się w działania prośrodowiskowe to jedno z istotniejszych wyzwań stojących przed współczesnymi bibliotekami. Szeroko omawiają w tym zakresie wytyczne światowych organizacji bibliotekarskich, a także wskazują przykłady bibliotek je realizujących. Wreszcie z referatu Agnieszki Ciszewskiej-Klecińskiej można się dowiedzieć, jak przebiegał projekt całodobowego udostępnienia Centrum Informacyjno-Bibliotecznego Uniwersytetu Medycznego w Łodzi studentom, doktorantom i pracownikom naukowym.

Zawarte w niniejszej publikacji artykuły stanowią zaledwie przyczynek do debaty na temat dokonującej się na naszych oczach transformacji bibliotek i wyzwań, które czekają na nie w przyszłości. Wskazują jednak na potrzebę prowadzenia dalszych badań w tym zakresie i ważną rolę wymiany doświadczeń pomiędzy bibliotekami oraz innymi instytucjami. Zawarte w tym tomie badania, przykłady i wnioski z pewnością stanowią ważny głos w dyskusji, a być może staną się inspiracją do kolejnych zmian.

Serdecznie dziękujemy autorom referatów, moderatorom poszczególnych sesji, uczestnikom, partnerowi konferencji American Systems oraz sponsorom – PCG Academia, MOL, EBSCO, Wydawnictwo C.H. Beck Sp. z o.o. oraz IBUK Libra PWN, którzy zechcieli finansowo i merytorycznie wesprzeć organizację konferencji. Szczególne podziękowania kierujemy do dr hab. Zdzisława Gębołysia prof. UKW oraz dr hab. Mai Wojciechowskiej prof. UG za wnikliwą recenzję tekstów i cenne uwagi.